

Ha valami keserűt is keverünk hozzá vagy lehűtjük, sokkal hatásosabb lesz.” Végül egy húsféléről is adjunk példát, Kyr a pávahúsról (pavonum carno) ezt írja: „A tyúkhúsnál nehezebben emészthető. Miután megölted a pávát, akaszd föl éjszakára, és aztán főzd meg jól. A nehéz fizikai tevékenységet végzőknek és a meleg gyomrúaknak jót tesz.”

A kötet negyedik része a Tápláléktáblázat. Itt különböző dietetikai szempontok szerint 31 csoportba sorolja az élelmiszereket. Nem egynek a tulajdonított hatása ma már megcáfolt vagy legalább vitatott. A tapasztalat és a hiedelem alapján történtek a besorolások. Megint csak néhány példát hozhatunk fel. Vannak erősen tápláló és kevésbé tápláló, jó és rossz nedvű, könnyen, valamint nehezen emészthető, tejképző, puffasztó, hevítő, hashajtó, hasfogó, lassan felszívódó, fogyasztó és hizlaló ételek. A hashajtók: „A lencse első főzőleve. Olajos és sós káposzta. Sós halles. Paréj. Öreg kakasból főzött leves. Kelkáposztából főzött leves. Fiatal állatok húsa. A gerle közepesen hashajtó hatású. Olyan kenyér, amelyben sok a korpa. Friss sajt mézzel. A sárgadinnye, ha más étel előtt fogyasztjuk. Aszalt és zöld füge. Édes és zöld szőlő. Nedves és aszalt szilva mézben eltéve. Fanyar gyümölcsök. Cseresznye. Édes bor. Minden nedves és vizes táplálék.” Hasfogók: „Keserű mazsola. Vadkörte. Ecetes gránátalma. Lencse. Rizsnyák. Köles. Ecet. Állatok mája. Gyapot. Erdei szilva. Acatia. Egres. Az ecettől megkeményedett ételek. Savanyú vörösbör.” A brassói diákok aligha fogyasztottak fűgét, gránátalmát vagy más helyen

említett datolyát, még a citrom se lehetett közkeletű akkoriban. De nem ártott, ha ismerték hatását. Itáliai egyetemek hallgatójaként még lehetett alkalomunk találkozni e déli gyümölcsökkel.

A könyv mindegyik tanulmányához 30–40 tételes bibliográfia járul. A szövegben elszórva 64 régi művekből vett illusztrációt találunk, többnyire a gyógyászathoz és a táplálkozáshoz kötődő képeket, korabeli kiadványok címlapját. Az ábramagyarázatok alapvetően németek, de ha a magyar szövegben fordulnak elő, akkor magyar, a román szövegben pedig román fordításuk is megtalálható. A kötet végén pedig valamennyi ábra jegyzékét adják mindkét nyelven. Szinte bravúros teljesítménynek tekinthető a Konrad Goehl összeállította, a latin szövegre vonatkozó négy mutató: az értelemmel bíró szavak mutatója, az orvosi szavak és kifejezések mutatója, a gyógyszerek és élelmiszerek indexe, valamint a névmutató.

A Robert Offner gondozásában megjelent kötet címét egy középkori fürdődal első sorából kölcsönözte. A bevezető tanulmányoknak, fordításoknak, gazdag jegyzetanyagnak és mutatóknak köszönhetően az ötödfél századdal ezelőtt keletkezett, fűzet méretű kiadvány mai közzététele tekintélyes kőteté terebélyesedik. Bár orvosok, orvostörténészek munkáját dicséri a könyv, nem csak gyógyászati jelentőségű: az erdélyi művelődéstörténet egy jelentős fejezetébe nyújt betekintést. Nem is csak szakemberek számára készült, bizonyítja ezt a többnyelvűség és a gazdag illusztrációs anyag.

Gaal György

Betűk és nyomdai díszek II.

V. Ecsedy Judit: A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század. 1. kötet. Nyugat- és északmagyarországi nyomdák. Balassi Kiadó – OSzK, Bp. 2010. 928 lap.

A nyomdatörténettel, könyvtártörténettel és a kora újkori tágabb értelemben vett művelődéstörténettel foglalkozó szakemberek türelmetlenül várták a Hungaria Typographica című sorozat következő kötetét, hasonlóan az elsőhöz, V. Ecsedy

Judit munkáját. Az EM 2006/1–2. fűzetében adtunk hírt az első kötet 2004. évi megjelenéséről, mely a sorozat kitűzött céljának megfelelően az ország összes 1600 előtt működő nyomdájában használt, teljes betű- és könyvdíszkészletet foglalta

kataszterbe, az egyes nyomdák történetének összefoglaló vázlataival és az azokban használt felszerelések változásait pontosan nyomon követve. A kataszter összeállításának műhelyitkait, annak néhány vetületét is ismertettük.

A most megjelent második kötet – amint az sejthető volt – a 17. században technikai szempontból jelentős mértékben fejlődő nyomdászat megsokszorozódott eszközkészletének okán már nem tudja befogni az ország teljes területét, így a 17. századot taglaló katasztert a szerző két részre bontotta. A most megjelent kötet (mely valószínűleg a Hungaria Typographica II/1. néven fog kanonizálódni) az ország nyugati és északi részén működött nyomdákkal foglalkozik. A tervezett következő kötet célpontjai a partiumi és az erdélyi nyomdák lesznek. Bár a 17. század során pontosan ugyanannyi helységben (29) működött rövidebb-hosszabb ideig nyomdaműhely, mint az előző század során, eszközkészletük és termelési kapacitásuk lényegesen megnőtt. A műhelyek száma is szaporodott, hiszen korábban több tipográfia létezése egy-egy nyomdász szakértelmének volt a függvénye, és ily módon a vándornyomda fogalma a gyakorlatban azt is jelentette, hogy a 16. század folyamán a 29 nyomdahelyen mindössze 18 műhely dolgozott. A 17. század derekán termelő nyomdák közül mindössze hétnek az eredete nyúlik vissza az előző századra, tehát számos új műhely keletkezett a tárgyalt korszakban. A politikai viszonyok folyamánként a területi és felekezeti tagoltság erre a korszakra is jellemző volt, a protestáns nyomdák még túlsúlyban voltak, egyedülként a nagyszombati jezsuita egyetemi nyomda képviselte erőteljesen (és egyúttal a korszak végére a termelési kapacitását tekintve országos elsőként) a katolikus irányvonalat. Ezen állapot a század végén mozdult el a katolikus felekezet tipográfiáinak javára, nem utolsósorban a protestáns műhelyek indításának tilalma okán. A kötetben taglalt 12 nyomdaműhely összesen 16 nyugat- és észak-magyarországi településen dolgozott (Káptalani nyomda, Nagyszombat, Nyugat-dunántúli evangélikus nyomda, Keresztúr–Sárvár–Csepreg, a bártfai Klöss- és a Városi nyomda,

a pozsonyi és nagyszombati Érseki nyomda, a dunántúli református nyomda, Németújvár–Pápa–Tejfalu–Somorja–Kőszeg, a pozsonyi Jezsuita kollegiumi nyomda, Cseh exuláns nyomda, Szenice–Trencsén–Zsolna, a nagyszombati Akadémiai nyomda, az eperjesi Scholtz-nyomda, Nádasdy Ferenc nyomdája, Loretom–Pottendorf, a pozsonyi Gründer- és Zerweg-nyomdák).

A korábbi gyakorlathoz képest jelentős változás állt be a kötetek illusztrálása terén. A címlapok rézmetszetekkel (már csak ritkábban fametszettel) való díszítése, a címlapelőzések, díszcímlapok és általában a címlapokon alkalmazott sokszorosított könyvdíszek használata általánossá vált. A könyvek belsejében a szövegek tagolására egyre több nyomdai cifrát vettek igénybe, ugyancsak több száz könyvdíszet használtak fejlécként vagy záródíszként. A késő reneszánsz és a barokk stílusjegyeit viselő és könyvdíszítésre használt grafikai anyag számbavétele a betűkészletek és a klasszikus értelemben vett nyomdai díszek kataszterének elkészítése mellett alapvető célkitűzése volt e most megjelent kötetnek. A század folyamán összesen 1120 illusztráció került a taglalt nyomdák termékeire, felerészben fa- és rézmetszetek, melyek típusait külön fejezetben tárgyalja a szerző.

A kötetben szereplő 12 nyomda történetének összegzéseit követően V. Ecsedy Judit egy több mint 800 oldalas monumentális katalógusfejezetben mutatja be tételesen és a teljesség igényével az egyes műhelyekben használt betűkészleteket, címlapkereteket és keretdíszeket, nyomdászjegyeket és cimereket, fejléceket és záródíszeket, ábrákat, térképeket, iniciálékat, hangjegyeket és nyomdai cifrákat (díszeket), összesen több mint 2500 tételt!

E most megjelent kézikönyv az előző kötettel azonos, igényes kivitelben, az Országos Széchényi Könyvtár és a Balassi Kiadó közös könyvkiadási programjának keretében látott napvilágot.

Türelmetlenül várjuk a szerző következő, a partiumi és az erdélyi nyomdaműhelyeket is taglaló kötetét.

Emödi András